

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING**

“TAFAKKUR VA TALQIN”

MAVZUSIDAGI

**RESPUBLIKA MIQYOSIDAGI
ILMIY-AMALIY ANJUMAN TO‘PLAMI
(I QISM)**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM
VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

MAGISTRATURA BO‘LIMI

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING**

TAFAKKUR VA TALQIN

mavzusida

**Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman
to‘plami
(1-qism)**

2022-yil, 23-may

Tahrir hay'ati:

O.X.Xamidov	-	Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
R.G'.Jumayev	-	Siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori, (PhD), dotsent
A.A. Turayev	-	Fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
D.R. Djurayev	-	Fizika-matematika fanlari doktori, professor
S.Q. Qaxxorov	-	Pedagogika fanlari doktori, professor
M.Y. Ergashov	-	Kimyo fanlari nomzodi, professor
S. Bo'riyev	-	Biologiya fanlari doktori, professor
B.N.Navro'z-zoda	-	Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
D.S. O'rayeva	-	Filologiya fanlari doktori, professor
T.H.Rasulov	-	Fizika-matematika fanlari doktori, (DSc)
SH.SH.Olimov	-	Pedagogika fanlari doktori, professor
A.R.Hamroyev	-	Pedagogika fanlari doktori, (DSc) dotsent
M.B.Ahmedova	-	Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD), dotsent

Mas'ul muharrir:

A.A. Turayev – magistratura bo'limi boshlig'i f.-m.f.f.d., (PhD) dotsent

Musahhih:

S.B.Shamsiddinova – bosh muharrir

T.Sh.Ergashev – dekan muovini

D.R.Rahmatova – magistratura bo'limi uslubshunosi

O.G'.To'rayev –birinchi bosqich tayanch doktorant

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24-yanvardagi Oliy majlisga yo'llagan murojatnomasi va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining 2020 yil 7- fevraldagi 56-F-son farmoyishiga hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2021 yil 4-maydagi № 3/19-04/05-26 son xatiga asosan ushbu Respublika ilmiy-amaliy anjuman tashkil etildi. To'plamda iqtidorli talabalar, magistrantlar, tayanch doktorantlar va doktorantlarning ilmiy izlanishlari, tajriba almashish, sohalarda amalga oshirilayotgan ishlarni tahlil qilish va bu boradagi takliflarni ishlab chiqish bo'yicha ilmiy-amaliy va uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Mazkur to'plamga kiritilgan maqolalar va tezislarning mazmuni, statistik ma'lumotlar hamda bildirilgan fikr va mulohazalarga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

70230101- Lingvistika: fransuz tili

O'ZBEK VA FRANSUZ TILLARIDA BO'G'IN TUZILISHI

M. M. Jo`rayeva,

BuxDU f.f.d., professor

F.S.Nasimova,

Lingvistika (fransuz) mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo'g'inga ta'rif berilib, o'zbek va fransuz tillaridagi bo'g'in tuzilishlari misollar yordamida ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Fonetika, tovush, bo'g'in, fonema, unli va undosh tovush, ochiq va yopiq bo'g'in.

Har bir til o'z fonetikasiga ega. U shu tildagi tovushlarning hosil bo'lishi va talaffuzining o'ziga xos xususiyatlarini, uning tasnifi bilan bog'liq masalalarni o'rganadi, talaffuz va yozuv munosabatlarini hamda urg'u va bo'g'in xususiyatlarini tekshiradi.

Nutq jarayonida o'pkadan chiqqan havo nutq apparati orqali bo'linib-bo'linib o'tib ketadi. Bu bo'linish ba'zan bir tovushdan keyin, ba'zan bir necha tovush birikmasidan so'ng yuzaga keladi. O'pkadan chiqayotgan havoning muayyan oraliqda bir zarb bilan o'tib ketishi bo'g'in hosil qiladi.

Bo'g'in bir yoki bir necha tovushdan tashkil topib, bir zarb bilan talaffuz qilinadigan fonetik birlikdir. Bo'g'in asosan unli tovush bilan belgilanadi.

Odatda bo'g'inning boshlanishida tovush past bo'lib, so'ngra kuchayadi, bo'g'in oxiriga borib, yana pasayadi. Bu hol bir necha tovushli bo'g'inlarda aniqroq seziladi. Havoning o'tishida zarbga duch kelgan fonema bo'g'inni yuzaga keltiruvchi nutq tovushi hisoblanadi. Nutq jarayonida fonemalar emas, amala bo'g'inlar bir-birlaridan ajralib turadi. Shu sababli so'zning eng kichik tovush birligi bo'g'in hisoblanadi.²²²

²²² D.A.Nabiyeva, H.R.Zokirov. O'zbek tili fonetikasi. O'quv-uslubiy qo'llanma. Andijon – 2016.

Bo'g'inlar unli yoki undosh bilan tugaydi, shunga qarab, ular ikki xil bo'ladi: ochiq bo'g'in yoki yopiq bo'g'in. Masalan, *o-ta, o-na, a-ka, u-ka, mak-tab, meh-natkash*.

Hozirgi o'zbek tilida bo'g'inlar ichki va tashqi xususiyatlariga ko'ra beshta asosiy tipga ajraladi.

1. Bir unlining o'zidagina tuzilgan bo'g'inlar: *o (-ta), o'(-tin)* kabi. Bu tipagi bo'g'in V bilan ifodalanadi.

2. Bir unli va bir undoshdan tuzilgan bo'g'inlar. Bu tipdagi bo'g'inlarning ikki xil ichki turi bor: 1) bo'gin boshida unli, bo'g'in oxirida undosh: *osh, at(-las)* kabi. Bu bo'g'inlar yopiq bo'g'inlar bo'lib, formulasi VC; 2) bo'g'in oxirida unli, bo'g'in boshida undosh: *bo-la, ta-na* kabi. Bular ochiq bo'g'in bo'lib, formulasi CV.

3. Bir unli va ikki undoshdan tuzilgan bo'g'inlar. Bu tip bo'g'inning uch xil ichki turi bor: 1) bo'g'in boshida unli, oxirida ikki undosh: *ost, art* kabi. Bular yopiq bo'g'in bo'lib, formulasi VCC; 2) ikki chetda undosh, o'rtada unli: *bor, par* kabi. Bular ham yopiq bo'g'in bo'lib, formulasi CVC; 3) bo'g'in boshida ikki undosh, oxirida unli: *blo(-kada), dra(-ma)* kabi. Bular ochiq bo'g'in bo'lib, formulasi CCV. Bu tip bo'g'inlar internatsional so'zlardagina uchraydi.

4. Bir unli uch undoshdan tuzilgan bo'g'inlar. Bu tipdagi bo'g'inlar unli bilan emas, undosh bilan boshlanadi va undosh bilan tugaydi, demak, bular yopiq bo'g'inlarni tashkil qiladi. Bunday tipdagi bo'g'inlarning ikki xil turi bor: 1) bo'g'in boshida bir undosh, oxirida ikki undosh, orada bir unli: *tort, barg* kabi. Formulasi CVCC; 2) ikki undosh, keyin unli, oxirida yana undosh: *prob(-lema), plan* kabi. Formulasi CCVC.

5. Bir unli va to'rt undoshdan tuzilgan bo'g'inlar, bunday bo'g'inlar yopiq bo'g'inni tashkil qiladi, ya'ni unli bilan tugamaydi. Bu bo'g'inlar ham o'z ichida to'rt turga bo'linadi: 1) boshda bir, oxirida uch undosh, o'rtada unli: *tekst, punkt* kabi. Formulasi CVCCC; 2) boshda va oxirida ikkitadan undosh, o'rtada bir unli: *sport, kross* kabi. Formulasi CCVCC; 3) boshda uch oxirida bir undosh, orada bir unli: *shprot, skrip(-ka)* kabi. Formulasi CCCVC; 5) chet el kishi nomlarida bo'g'inning VCCCC turi ham uchraydi: *Ernst* kabi.

Ko'rinadiki, hozirgi o'zbek tili bo'g'in turlari o'zga tillardan qabul qilingan so'zlar hisobiga ko'paygan.

Fransuz tilida so'zlarda bo'g'in tuzilmalarining 16 turi mavjud²²³:

1. V – *où, à.*
2. CV – *qui, cha-ri-té.*
3. VC – *art, homme.*
4. CVC – *foule, robe.*
5. VCC – *ombre, tarte.*
6. CVCC – *peuple, double.*
7. VCCC – *arbre, ordre.*
8. CVCCC – *cercle, monstre.*
9. CVCCCC – *dextre.[ks]*
10. CCV – *clé, drap.*
11. CCCV – *scrupule, stra-tégie.*
12. CCVC – *drôle, prime.*
13. CCCVC – *struc-ture.*
14. CCVCC – *triple, propre.*
15. CCCVCC – *strict.*
16. CCVCCC – *spectre, plectre.*

Ajratilgan so'zlardagi turli xil bo'g'inlarning tarqalish xarakteri shundan dalolat beradiki, zamonaviy fransuz tilida bo'g'inning boshlang'ich va yakuniy qismidagi undoshlar sonining kamayish tendensiyasi mavjud. Shuning uchun undosh yuklangan tuzilmalar birdan ortiq bo'g'in bo'lgan so'zlarda ishlatilmaydi.

P.Delattre ma'lumotlariga ko'ra, fransuz tilida CV tuzilmalarining 54,9%, CVC tuzilmalarining atigi 17,1%, CCV uchun 14,2% va VC uchun 1,9% mavjud ekanligini aniqladi²²⁴. Shunday qilib, undoshlardan tashkil topgan tuzilmalar fransuz tilida kamdan-kam uchraydi.

²²³ Andreychikova A.P, Ubaydullayev M, Yusupova N.A "Fransuz tili fonetikasi" O'zbekiston 1992-y.

²²⁴ Pierre Delattre « Les Difficultés phonétiques du français », Middlebury College, Vermont, 1948.

Adabiyotlar

1. Abduazizov A.A. O'zbek tilining fonologiyasi va morfonologiyasi. – T.:O'qituvchi, 1992.
2. Andreychikova A.P, Ubaydullayev M, Yusupova N.A “Fransuz tili fonetikasi” O'zbekiston 1992-y.
3. D.A.Nabiyeva, H.R.Zokirov. O'zbek tili fonetikasi. O'quv-uslubiy qo'llanma. Andijon – 2016.

O`ZBEK VA FRANSUZ TILLARIDA O`TIMSIZ FE`LLARNING TIPOLOGIK TAHLILI

R.R. Bobokalonov,

Filologiya fanlari nomzodi, dotsent

Z. S. Saidova,

Lingvistika (fransuz) mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek va fransuz tillarida o'timsiz fe'llar qiyosiy-tipologik o'rganilgan. Ularga doir har ikkala tilda misollar keltirilib izohlab berilgan va o'zbek va fransuz tillarida o'timsiz fe'llarning jadvallar asosida o'xshashlik tomonlari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: fe'l, o'timli fe'l, o'timsiz fe'l, harakat fe'llari, holat fe'llari, vositali to'ldiruvchi, shaxssiz fe'llar.

Til o'rganish hozirgi kunda davr talabi bo'lib kelmoqda. Turli tillarni bilish esa ularni qiyosiy o'rganishni talab qilmoqda. Quyida biz o'zbek va fransuz tillarida o'timsiz fe'llarni qiyosiy-tipologik o'rganishga harakat qildik va misollar, jadvallar bilan to'ldirdik.

Fe'l ish-harakatning bajaruvchisi (subyeksi) bilan bajariluvchisi (obyeksi) o'rtasidagi munosabatni ifodalaydi. Ish-harakatning obyektga bo'lgan munosabatiga qarab fe'llar ikki guruhga bo'linadi. 1. O'timli fe'llar. 2. O'timsiz fe'llar.

O'timli-o'timsizlik avvalo biror grammatik ko'rsatkich olmagan fe'l

Г.О. Хамраева	<i>Лексико-грамматические разряды, морфологические и синтаксические признаки имени существительного в русском и узбекском языках.....</i> 485
Д.Э. Каримова	<i>Окказионализм как объект изучения в современном языкознании.....</i> 490
О.О.Шукурова	<i>Употребления фразеологизмов библейского происхождения в русском литературном языке</i>
З.Т.Назарова	<i>Новая заимствованная лексика в русском языке как фактор динамики языковой картины мира.....</i> 500
Н.Н. Латипова	<i>Концепт гора в лингвокультурологическом аспекте (на материале русского фольклора)</i> 504
Б.Н.Латипова	<i>Характеристика концепта «добро» в русской лингвокультуре.....</i> 508
70230101- Lingvistika: fransuz tili	
M. M. Jo`rayeva, F.S.Nasimova	<i>O`zbek va fransuz tillarida bo`g`in tuzilishi.....</i> 511
R.R. Bobokalonov, Z. S. Saidova	<i>O`zbek va fransuz tillarida o`timsiz fe`llarning tipologik tahlili....</i> 514
O.I. Adizova, Z.K. Berdiyeva	<i>O`zbek va fransuz tillaridagi somatik frazeologizmlarning qiyosiy tahlili.....</i> 518
III-SHO`BA IJTIMOIIY GUMANITAR FANLAR	
5A111701 – Ta`lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang`ich ta`lim)	
Y.M.G`aybulloyeva	<i>Boshlang`ich sinflarda axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanishning imkoniyatlari.....</i> 523
N.T.Tosheva, A.M. Ibodullayeva	<i>Boshlang`ich sinf o`qituvchisining innovatsion ta`lim jarayonida kasbiy mahorati</i> 527
5A111801 - Ta`lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta`lim)	
S.F.Mehmonova	<i>Maktabgacha yoshdagi bolalarni oilada sog`lom turmush tarzini shakllantirish omillari.....</i> 530
Z.B.Jalilov, D.S.Toyirova	<i>Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar nutqini rivojlantirishda sensor tarbiya vositasida rivojlantirish usullari.....</i> 534
G. Q. Hasanova , G. A. Toirova	<i>Maktabgacha ta`lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarida o`yin faoliyatini tizimli yondashuv asosida tashkil etishning pedagogik-psixologik imkoniyatlari.....</i> 539
5A110901 – Pedagogika nazariyasi va tarixi (faoliyat turlari bo`yicha)	
M.B.Davronova	<i>O`zbek xalq maqollarida kimyo faniga oid atamalarning ishlatilishi</i> 543